

Academic Article:

Received: 2025-04-28;

Revised: 2025-05-30;

Accepted: 2025-09-20.

การนำหลักพระรัตนตรัยมาประยุกต์ใช้ในองค์กรเพื่อสร้างสังคมแห่งความสุข

Application of Principles of the Triple Gem in Organizations for a Society of Happiness Creation

มนตรี รอดแก้ว**Montree Rodkaew**

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University, Mahavajiralongkorn Rajavidyalaya Campus

First/Corresponding Author, E-mail: domnum2531@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำหลักพระรัตนตรัยมาประยุกต์ใช้ในองค์กรเพื่อสร้างสังคมแห่งความสุข บทความนี้ใช้การพิจารณาผ่านแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและจากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพบว่า การนำหลักพระรัตนตรัยมาประยุกต์ใช้ในองค์กรเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้ เพื่อสร้างศรัทธาในพระรัตนตรัยว่า เป็นที่พึ่ง ด้วยการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นอย่างถูกต้องตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ก่อนจะนำมาสู่การปฏิบัติ ความเชื่อในพระรัตนตรัยถือเป็นความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่ออย่างมีเหตุผล เชื่อในคุณงามความดีและเป็นการเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว เป็นต้น โดยเริ่มจากการสร้างศรัทธาในพระรัตนตรัยด้วยการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ คือ การยอมรับนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งและสมาทานรักษาศีล 5 เพื่อน้อมนำหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างถูกต้องเหมาะสม และหมั่นสำรวจพฤติกรรมของตนเพื่อดูความไม่เหมาะสมแล้วพิจารณาปรับปรุงให้เหมาะสม ด้วยการปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนาบนพื้นฐานของทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น

คำสำคัญ: พระรัตนตรัย, องค์กร, สังคมแห่งความสุข

Abstract

This article aims to study application of principle of the Triple Gem in organizations to create a society of happiness. The article explores this topic through Buddhist concepts and related literature. It reveals that applying the principles of the Triple Gem in organizations is a deep study of Buddhism to develop faith in the Triple Gem as a true refuge in order to build a correct faith according to Buddhist teachings before practicing. This means having belief in what is reasonable and worthy of belief, such as faith in moral goodness, and the belief that good deeds bring good outcomes while bad deeds bring bad

consequences, etc. The process begins with cultivating faith in the Triple Gem, leading to formally declaring oneself a Buddhist (Buddhamānaka), acknowledging the Triple Gem as one's spiritual refuge and observing the five precepts to properly integrate the teachings of the Buddha into their daily lives. This includes regularly examining one's behavior to identify any inappropriate actions and then guide proper adjustments in behavior based on the foundation of generosity (Dāna), morality (Sīla), mental cultivation (Bhāvanā), etc.

Keywords: Triple Gem, Organization, Society of Happiness

บทนำ

พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นมาแล้ว 2500 กว่าปี ในดินแดนชมพูทวีปหรือประเทศอินเดียในปัจจุบัน โดยมีหลักธรรมคำสอนที่สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้เพราะเป็นศาสนาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวไม่เหมือนศาสนาอื่น หลักธรรมคำสอนได้ถูกจารึกไว้ในคัมภีร์ที่มีชื่อว่า พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เกิดจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า หลักธรรมที่ตรัสรู้เป็นไปเพื่อความดับทุกข์หรือหลุดพ้นจากกิเลส ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป แต่เนื่องด้วยหลักธรรมที่มีมากมาย ผู้ศึกษาจึงได้พยายามศึกษานำหลักธรรมและวิธีปฏิบัติที่เป็นไปได้อย่างต่อการปฏิบัติตามเพื่อการหลุดพ้นจากกิเลส แต่ก็ยังมีปัญหาว่าหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้นมีความละเอียดมาก ยากที่จะศึกษาให้เข้าใจได้ง่าย ๆ ซึ่งจำเป็นต้องเข้าใจในจิตของตนเองที่สามารถจะรู้หลักธรรมเหล่านั้นได้ หลายคนอาจจะรู้สึกกังวลใจว่า ควรจะปฏิบัติตามหลักธรรมข้อใดบ้าง เพราะไม่สามารถที่จะแยกแยะอะไรได้ว่า ควรจะอย่างไรเพื่อให้เกิดความหลุดพ้นกิเลสดังปรากฏในพุทธธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551ก: 117)

พระพุทธศาสนา คือ ศาสนาแห่งพระรัตนตรัย เป็นศาสนาเดียวในโลกที่มีพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ โดยมีกระบวนการเข้าถึงที่สามารถตื่นรู้สู่สัมมาปฏิบัติ จนไปถึงการดำเนินชีวิตในทางสายกลาง ดังนั้น ศาสนาของสมณะโคตมจะเน้นหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ด้วยหลักทางพระพุทธศาสนา ซึ่งวัดได้จากการที่ชาวพุทธมีความเข้าใจถูกต้อง มีศรัทธามั่นคงในพระรัตนตรัย ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา มีความเห็นถูกต้องในพระรัตนตรัย หลักปฏิจจสมุพบาท กรรม ชันธ มรรคมีองค์ 8 และมีศรัทธาที่มั่นคงตามหลักธาคตโพธิสัตถา (พระภิกษุณนรงค์ สนมโน (มะลิแย้ม), 2565: 1) คือ การเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่า ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงมีพระคุณ 9 ประการ ตรัสธรรมบัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่าง เมื่อชาวพุทธมีความเชื่อในพระพุทธรัตนะแล้ว สิ่งตามมา คือ การปฏิบัติตามพระธรรมคำสอน โดยมีพุทธบริษัททั้ง 4 ในฐานะเป็นตัวแทนของสังคัมพุทธ มีพระสงฆ์เป็นต้นแบบแห่งการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ตามที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงนิพนธ์บทนมัสการสิทธิคาถาว่า

“ท่านพระองค์ใด มีพระปัญญาจักขุจัดมละทิน คือ โมหะเสียแล้ว ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า
โดยลำพังพระองค์เอง เสด็จไปดีพ้นไปแล้ว ทรงเปลื้องขุมมนุชนันเป็นเวไนยจากบ่วงแห่งมาร นำให้

ถึงความเกษม ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายนมัสการพระพุทธเจ้าผู้บรรพพระองค์นั้น ผู้เป็นนาถและเป็นผู้นำ
แห่งโลก ด้วยเดชพระพุทธเจ้านั้น ขอความสำเร็จแห่งชัยชนะจะมีแก่ท่าน แลขออันตรายทั้งมวลจงถึง
ความพินาศ”

“พระธรรมเจ้าใดเป็นดุจธงชัยแห่งพระศาสนาพระองค์นั้น สำแดงทางแห่งความบริสุทธิ์แก่
โลก เป็นคุณอันนำยุคเชษฐ คัมภีร์ครองชนผู้ทรงธรรม ประพฤติดีแล้ว นำความสุขมาทำความ สงบ
ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายนมัสการพระธรรมอันบรรพนั้น อันทำลายโมหะระงับความเร่าร้อน ด้วยเดช
พระธรรมเจ้านั้น ขอความสำเร็จแห่งชัยชนะจะมีแก่ท่าน แลขออันตรายทั้งมวล จงถึงความพินาศเทอญ”

“พระสงฆ์เจ้าใด เป็นเสนาประกาศพระสัทธรรม ดำเนินตามพระศาสดาผู้เสด็จดีแล้ว ผจญ
เสียซึ่งอุปกิเลสอันลามกของโลก เป็นผู้สงบเองด้วยประกอบผู้อื่นไว้ในความสงบด้วย ย่อมทำพระธรรม
อันพระศาสดาตรัสดีแล้วให้มีผู้รู้ตาม ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายนมัสการพระสงฆ์เจ้าผู้บรรพนั้น ผู้ตรัสรู้
ตามพระพุทธเจ้า มีศีลแลทวิภูษีเสมอกัน ด้วยเดชพระสงฆ์เจ้านั้น ขอความสำเร็จแห่งชัยชนะจะมีแก่
ท่าน แลขออันตรายทั้งมวล จงถึงความพินาศเทอญ” (พระกฤษณรังค์ สนตมโน (มะลิแย้ม), 2565:
1-2)

การสร้างคนไทยให้เป็นคนดี คนเก่ง คนมีคุณภาพ ภายใต้อุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ไม่ใช่สิ่งที่จะสำเร็จได้
โดยง่าย หากไม่มีกลยุทธ์สำคัญที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงให้บรรลุกลยุทธ์นี้ ดังนั้น จึงต้องบูรณาการทุกภาค
ส่วนให้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนให้องค์กรของตนเอง เป็นองค์กรที่จะสร้างคนดีคู่กับความเก่งและความ
มีคุณภาพหรือความเป็นองค์กรคุณธรรม ทุกภาคที่กล่าวถึงนี้ประกอบด้วยครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา
องค์กรศาสนา ภาครัฐกิจเอกชน สื่อมวลชน องค์กรของรัฐและประชาชนทั่วไป จะต้องให้ความสำคัญกับการ
สร้างคนดี โดยไม่ปล่อยให้เป็นการของหน่วยใดหน่วยหนึ่ง เพราะการสร้างสภาพแวดล้อมที่จะเอื้อให้เกิด
ความดีนั้นทำฝ่ายเดียวไม่ได้ เข้าทำนองดีคนเดียวไม่พอ ต้องร่วมกันทำดี จึงจะเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมาได้
องค์กรคุณธรรม คือ องค์กรที่ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่หรือพนักงานแสดงเจตนารมณ์และมุ่งมั่นที่จะส่งเสริม
คุณธรรมของคนในองค์กรและร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีคุณธรรม โดยยึดหลัก
ดำเนินการ 3 ด้าน คือ 1. บริหารจัดการองค์กรให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล 2. ส่งเสริมสนับสนุนให้คนใน
องค์กร เป็นคนดีมีคุณธรรมเป็นหลักยึดปฏิบัติร่วมกัน 3. รณรงค์ ส่งเสริมและแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อ
ต่อชุมชน สังคมและประเทศชาติ ทั้งนี้ ก็เพื่อรับผิดชอบต่อสมาชิกองค์กรให้ช่วยกันเปลี่ยนแปลงตนเองใน
ระดับบุคคลและให้ทำประโยชน์สุขต่อส่วนรวม การพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรคุณธรรมจึงเป็นกลยุทธ์สำคัญ
ของรัฐบาลที่จะขับเคลื่อนสังคมไทยสู่จุดหมายด้วยฐานของคุณธรรม ซึ่งเป็นรากเง้าของความสุขที่ยั่งยืน
(คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

สังคมทุกสังคมมีทั้งคนดีและคนไม่ดี สังคมไทยก็เช่นเดียวกันมีลักษณะการประพฤติ ปฏิบัติตาม
ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และอื่น ๆ ที่เรียกได้ว่า เป็นความดี ความภาคภูมิใจและเป็นที่ยกย่องของ
สังคมไทยและชาวต่างประเทศ แต่ในระยะเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมาหลายอย่างในสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไป
อย่างมาก บางกรณีเปลี่ยนแปลงจนสามารถใช้คำว่า เลวร้ายได้ ไม่ว่าจะเป็นความแตกแยกขัดแย้งในสังคมจน

เกิดเป็นความรุนแรงและการใช้อาวุธ ทำให้มีผู้บาดเจ็บล้มตาย เช่น กรณีจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ใช้ความรุนแรงและใช้อาวุธจนมีผู้คนเสียชีวิตไปแล้วหลายพันคน และครอบครัวผู้บาดเจ็บที่ต้องทนทุกข์ทรมานอีกนับหมื่น การทุจริตคอร์รัปชัน รวมถึงการโกง การเอาเปรียบในรูปแบบต่าง ๆ ได้เกิดขึ้นมากมายและต่อเนื่อง ขยายวงกว้างในรูปแบบและวิธีการมากขึ้นจนเป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วง รวมถึงปัญหาอาชญากรรม การพนัน การใช้สารเสพติด ครอบครัวแตกแยก การทำร้ายเด็กและผู้หญิงโดยผู้ใกล้ชิด ความเสื่อมถอยของสถาบันศาสนา การมุ่งแสวงหาวัตถุและการบริการจนเกินสมควร การตกอยู่ในวงจรอุปาทนของการเป็นหนี้สิน ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและความไม่เป็นธรรมทางสังคมที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม ภัยพิบัติทางธรรมชาติ โดยมีมนุษยชนเองที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ ปัญหาเหล่านี้สะท้อนว่า สังคมไทยไม่ได้กำลังเคลื่อนตัวไปในทิศทางที่พึงปรารถนา แต่น่าเป็นห่วงว่า แนวโน้มทางด้านศีลธรรมและปัญหากำลังเพิ่มขึ้นเป็นลำดับจนผู้คนจำนวนมากหันมาพูดถึงถึงเรื่องที่เลวร้ายอยู่เป็นประจำและค่อย ๆ สืบเลือนเรื่องที่เป็นความดีงามของสังคมอย่างน่าวิตก (วีรวิท คงศักดิ์, 2555: 9-10) จึงกล่าวได้ว่า สังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงวิกฤตทางคุณธรรมความดี ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความสามารถของสังคมเสื่อมถอยด้อยลงไป เพราะต้องใช้เวลา ทรัพยากร จิตใจ ฯลฯ กับเรื่องการจัดการและการรับผลของความไม่ดีในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในรอบหลายสิบปีที่ผ่านมา ขณะเดียวกัน ความมีสุขภาวะ (Healthiness) หรือความเป็นสุข (Well-being) ก็อ่อนด้อยถอยลงด้วย ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและทางสังคม (ความสุขในการอยู่ร่วมกันในครอบครัว ชุมชน องค์กรและสังคม) โดยสรุปแล้วสังคมไทยยังไม่สามารถอยู่ในสภาพหรือเข้าใกล้สังคมที่พึงปรารถนาตามที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) นั่นคือ เป้าหมายที่จะทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (วีรวิท คงศักดิ์, 2555: 10)

ปัญหาของสังคมที่เกี่ยวกับจริยธรรมของเยาวชนในสังคมไทยที่นับวันจะทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องด้วยสภาพของสังคมในปัจจุบัน โดยเฉพาะสภาวะทางเศรษฐกิจที่บีบบังคับให้ผู้คนต้องแก่งแย่งแข่งขันทำมาหากินเพื่อความอยู่รอดจนมองข้ามความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่บุตรหลานของตน ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างพ่อแม่ผู้ปกครองที่จะมีเวลาอบรมเลี้ยงดูเด็ก ทำให้หน้าที่เหล่านี้ตกเป็นหน้าที่หลักของสถาบันการศึกษา แต่สถาบันการศึกษาในรอบสิบปีที่ผ่านมาจะพบว่า หลักสูตรการเรียนการสอนขั้นพื้นฐานทุกระดับชั้นยังขาดการสอดแทรกเรื่องคุณธรรมจริยธรรม จิตสำนึก จิตสาธารณะและคุณลักษณะของพลเมืองที่ดีแก่นักเรียนอย่างต่อเนื่อง และแบบแผนการเรียนการสอนวิชาจริยธรรมมุ่งศึกษาเพียงภาคทฤษฎี แต่มิได้มุ่งเน้นการฝึกปฏิบัติอย่างจริงจัง ขาดกระบวนการในการประเมินและฝึกรอบมคุณธรรมจริยธรรมของผู้สอน ส่งผลให้บุคลากรบางส่วนมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม เช่น การลงโทษนักเรียนรุนแรงเกินกว่าเหตุ การกระทำอนาจารลูกศิษย์ กลายเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีให้กับเด็กและเยาวชน บรรทัดฐานของสังคมที่เน้นให้คุณค่าทางวัตถุมากกว่าจิตใจ การให้คุณค่ากับคนเก่งมากกว่าคนดี สิ่งเหล่านี้ทำให้เด็กและเยาวชนจำนวนมากมองข้ามความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมประจำใจ ละเลยคำสอนทางศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของประเทศไทย (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2552: 1) ดังนั้น องค์กรทางการศึกษาเป็นส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาเยาวชน ปัญหาสังคม ซึ่งบุญญาธิการ รอดคำ และคณะ (2567: 44) ได้สรุปว่า การบริหาร

องค์กรทางการศึกษาเป็นกระบวนการบริหารจัดการศึกษาเพื่อให้โรงเรียนมีคุณภาพ โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การสร้างโอกาสทางการศึกษาให้เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพมาตรฐาน และสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังมุ่งเน้นให้โรงเรียนเป็นที่ยอมรับและศรัทธาของนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน โดยแนวทางการบริหารจัดการโรงเรียนสู่คุณภาพนับเป็นกลยุทธ์สำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของเป้าหมายดังกล่าว โดยประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ดังนี้ 1) หลักการบริหารจัดการ เป็นแนวคิดพื้นฐานที่ชี้นำการดำเนินงานของโรงเรียน เช่น หลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน หลักการมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 2) วัตถุประสงค์ของโรงเรียน เป็นเป้าหมายที่โรงเรียนต้องการบรรลุ เช่น การพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถและคุณธรรมจริยธรรม 3) พันธกิจของโรงเรียน เป็นภารกิจหลักที่โรงเรียนต้องปฏิบัติ เช่น การจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ การส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน 4) กลยุทธ์ของโรงเรียน เป็นแผนงานหรือวิธีการที่โรงเรียนจะนำมาใช้เพื่อบรรลุเป้าหมาย เช่น การพัฒนาหลักสูตร การจัดการกิจกรรมเสริมหลักสูตร และ 5) เงื่อนไขความสำเร็จ เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารจัดการโรงเรียน เช่น การสนับสนุนจากผู้บริหาร ครู ผู้ปกครองและชุมชน สรุปโดยรวมการบริหารองค์กรทางการศึกษาเพื่อการบริหารจัดการโรงเรียนสู่คุณภาพเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนและชุมชนให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน จากปัญหาของสังคมและความสำคัญดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงได้เรียบเรียงลำดับขั้นตอนที่สำคัญในการน้อมนำหลักการของพระรัตนตรัยมาประยุกต์ใช้ในองค์กรเพื่อสร้างสังคมแห่งความสุข

ความหมายของพระรัตนตรัย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2551: 89) ได้ให้ความหมายว่า รัตนะ 3 แก้วอันประเสริฐหรือสิ่งล้ำค่า 3 ประการ คือ หลักที่เคารพบูชาสูงสุดของพุทธศาสนิกชน 3 อย่าง ประกอบด้วยพระพุทธเจ้า (ผู้ตรัสรู้เองและสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม พระธรรม (คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลักความจริงและหลักความประพฤติ) และพระสงฆ์ (หมู่สาวกผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า) ในภาษาบาลีเรียกว่า สรณะ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) (2549: 34) ได้ทรงนิพนธ์ไว้ว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้พระธรรมด้วยพระองค์เองแล้วทรงแสดงธรรมสั่งสอนแก่พระสงฆ์ให้ปฏิบัติและดำรงรักษาไว้ พระสงฆ์ คือ สาวกหรือศิษย์ของพระพุทธเจ้า สิ่งเหล่านี้ทั้งต่างอิงอาศัยซึ่งกันและกันเหมือนอย่างไม้ 3 อันตั้งพิงกันอยู่ จะขาดเสียอันหนึ่งก็หาได้ไม่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ทั้ง 3 นี้ จึงรวมเรียกว่า พระรัตนตรัย

พระภุชณรังค์ สนมโน (มะลิแย้ม) (2565: 8) ได้กล่าวว่า พระรัตนตรัย หมายถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยพระพุทธเจ้ามีคุณลักษณะ 9 ประการ พระธรรมมีคุณลักษณะ 6 ประการ และพระสงฆ์มีคุณลักษณะ 9 ประการ เป็นองค์รวมของพระพุทธศาสนา คือ ศาสนาแห่งพระไตรรัตน์ การพึ่งพระรัตนตรัย หมายถึง การใช้พระรัตนตรัยเป็นแนวทางปฏิบัติดำเนินชีวิตสู่ความสุข การน้อมรับปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอาศัยพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาคุณของพระพุทธเจ้า เป็นที่พึ่งของชาวโลก (โลกัสสะ นาถัญจะ วินายะกัญจะ...) อาศัยพระธรรมเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแบบแห่งการ

ปฏิบัติธรรมสู่การพ้นทุกข์ กำจัดโมหะ (โมหะปะทะลัง อุปะสันตะหาหัง...) และอาศัยพระสงฆ์เป็นต้นแบบแห่งสันติสุข นำสู่สุคติภพ (สันโต สะยัง สันติโยชะโก จะ...) รวมถึงใช้พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งด้วยการเจริญพุทธมนต์ สวดพระปริตรเพื่อกำจัดความกลัว ภูติผีปีศาจ มารร้าย ภัยธรรมชาติต่าง ๆ แม้นอนฝันร้ายก็สวดมนต์ด้วยบทยันทุนนิมิต

สรุปได้ว่า พระรัตนตรัยหรือพระไตรรัตน์ หมายถึง แก้วสามประการอันประเสริฐสุดของพุทธศาสนิกชนที่เรียกว่า รัตนะ (แก้ว) เพราะเป็นสิ่งที่ประเสริฐ มีค่าสูงและหาได้ยาก เทียบด้วยดวงแก้วมณี โดยเรียกชื่อเต็มว่า พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2541: 42-47)

ความสำคัญของพระรัตนตรัยในชีวิตประจำวัน

พระรัตนตรัยถือเป็นสรณะอันประเสริฐสำหรับชาวพุทธ เพราะมีคุณค่ามากกว่าสิ่งใดและมีอิทธิพลทั้งในชีวิตประจำวันและพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งการพึ่งพาพระรัตนตรัยมีหลายลักษณะ บางครั้งในยามทุกข์หรือเมื่อรู้สึกกลัว เหนงหรือไม่มีที่พึ่ง ชาวพุทธจะเข้าวัดฟังธรรมหรือร่วมพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับยุคพุทธกาลที่มีการพึ่งพาพระพุทธรูป พระธรรมและพระสงฆ์ตลอดชีวิต เมื่อชาวพุทธดำรงชีวิตด้วยความตื่นรู้ ความเบิกบานที่เปี่ยมไปด้วยกรุณา ความบริสุทธิ์และปัญญา ชีวิตจะสว่างไสว ไม่มีติดมน การพึ่งพาสังคตศีลทั้งหลายนี้ตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นการอาศัยความรู้ที่ได้จากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและจิต เรียกว่า ความรู้จากอายตนะ 6 เป็นการน้อมนำพระรัตนตรัยมาเป็นที่พึ่งในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ในยามกิน ยามนอน เวลาออกจากบ้าน หรือเมื่อเผชิญภัยหรือวิกฤตจะเป็นการสร้างกุศลธรรมที่แสดงถึงศรัทธา ความเลื่อมใสและความเคารพ ซึ่งจะนำไปสู่การละกิเลสได้ในที่สุด (พระเทพ ปิยสีโล (พึงทองคำ) และศิริโรจน์ นามเสนา, 2568: 331)

พระรัตนตรัยมีความสำคัญและจำเป็นในการทำอนุสติทั้งในชีวิตประจำวันและพิธีกรรม การทำวัตรสวดมนต์ ก่อนการสมาทานศีล จะกล่าวคำขอถึงพระรัตนตรัยว่า ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ว่า เป็นที่พึ่งครั้งที่ 1 ครั้งที่ 2 ครั้งที่ 3 พระรัตนตรัยเป็นเสา 3 เสาค้ำยันสัมพันธเป็นแกนของพระพุทธศาสนา สมัยพุทธกาลใช้วิธีบรรพชาอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์ เช่น การบรรพชาให้พระราหุลกุมาร ปัจจุบันแม้ใช้วิธีญัตติจตุตถกรรมวาจาแล้วก็ตาม ก็ยังคงคำขอไตรสรณคมน์ก่อน นอกจากนี้ ชาวพุทธหวังพึ่งพระรัตนตรัยจากภูติผีปีศาจ สัตว์มีพิษ ภัยอันตรายและปรารภนาพันจากอบายภูมิหวังเข้าถึงสุคติ โลก สวรรค์ด้วย ลักษณะเด่นของพระรัตนตรัย คือ พัฒนาการมาจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่ค้นพบพระธรรม พระองค์วางรากฐานของพระพุทธศาสนาที่ชื่อว่า โอวาทปาฏิโมกข์แก่พระอรหันต์ที่ได้อภิญญา 6 จำนวน 1,250 รูป อันเกิดผลลัพธ์ต่อมา คือ พระเจ้าพิมพิสาร พระราชาแห่งแคว้นมคธทรงเลื่อมใสศรัทธาทรงทำนุบำรุงในการสร้างวัดชื่อว่า เวฬุวันถวายเป็นที่พำนักของพระสงฆ์ 500 รูป เจ้าชายเชตแห่งกรุงสาวัตถีสร้างถวายเป็นวัดชื่อว่า เชตวันวิหาร นางวิสาขาแห่งกรุงสาวัตถีสร้างวัดชื่อว่า บุพพารามถวายเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ 500 รูป พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเลื่อมใสในสามเณรนิโครธหันมาอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาสร้างสถูปเจดีย์จำนวน 84,000 องค์ ถวายไว้ทั่วอินเดียและทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 3 แม้พระมหากษัตริย์ไทยในฐานะพุทธมามกาก็ทรงเลื่อมใสพระพุทธศาสนาได้สร้างวัดประจำ

รัชกาล นอกจากนี้ ยังสร้างสื่อธรรมะผ่านพุทธศิลป์กรรม ประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม เพื่อให้ชาวพุทธเข้าถึง พระรัตนตรัยและวิธีการ 3 ระดับ คือ (1) ระดับข้อมูลผ่านประสาทสัมผัส 5 และทางจิตใจ (2) ระดับเหตุผล ความรู้ถึงที่มา เป้าหมาย และ (3) ระดับปัญญา ความรู้ที่สามารถกำจัดทุกข์ได้ด้วยการสร้างวิถีเข้าถึงด้วย กิจกรรมทางศาสนา เช่น พิธีแต่งงาน กิจกรรมอุปสมบทหมู่ และสร้างวิถีเข้าถึงด้วยความเชื่อมั่นในความเห็นที่ ชอบ มีศรัทธาในศีล สมาธิ ปัญญา ไม่หวั่นไหวดังภูเขาศิลาแท่ง มีศรัทธาในตถาคต มีศีลอันงดงาม มีปสาทะใน พระสงฆ์ มีผลให้ผู้นั้นไม่ยากจนขัดสน เป็นชีวิตไม่โมฆะ พ้นจากอบาย เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ (พระภุชงค์ สนมโน (มะลิแย้ม), 2565: 77-87)

ลักษณะเด่นของพระรัตนตรัย

ลักษณะเด่นที่สำคัญของพระรัตนตรัยสามารถประมวลได้ (พระเทพ ปิยสีโล (พึงทองคำ) และศิริโรจน์ นามเสนา, 2568: 334-339) ดังนี้

1. ลักษณะเด่นของพระรัตนตรัยในฐานะสัญญา พระไตรรัตน์ คือ ศาสนาที่นับถือพระรัตนตรัยว่า เป็น ที่พึ่ง เป็นศาสนาเดียวที่มีพระรัตนตรัย ศาสนาอื่นไม่มี พระรัตนตรัยนี้ไม่แยกกัน แต่สัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ โดยมี พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบพระธรรมและใช้พระธรรมนั้นสั่งสอนสาวก ส่วนพระสาวกก็ปฏิบัติตามคำสอนนั้นเป็น พระอรหันตสาวก ในส่วนพุทธบริษัทก็ศึกษาไตรสิกขาในฐานะศาสนิกที่ดี

ลักษณะเด่นของพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง คือ การปฏิบัติตามทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) พระพุทธศาสนาถือเป็นเอกลักษณ์ของชาติ เป็นที่ยอมรับว่า พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งวัฒนธรรมประเพณี ศิลปวัตถุ ศาสนสถาน ศาสนธรรม ศาสนบุคคลอย่างดีที่สุด ซึ่งทุกประเพณีที่สำคัญมีความเกี่ยวเนื่องกับ พระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง นอกจากนี้ ยังมีเอกลักษณ์ของศาสนาโดยตรง ได้แก่ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา ประเพณีทำบุญเข้าพรรษาด้วยการถวาย ผ้าอาบน้ำฝน ทำบุญออกพรรษาด้วยการตักบาตรวันเทโวโรหณะ ในส่วนศิลปวัตถุจะมีข้อฟ้า ใบระกา หางหงส์ บนหลังคาอุโบสถ ศาลาวัด ซึ่งแสดงถึงความอ่อนช้อย ศาสนสถานจะมีวิหาร ลานเจดีย์ ต้นศรีพระมหาโพธิ์ พระปรารักษ์ ศาสนธรรมจะมีรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ ศาสนบุคคลจะมีประเพณีอุปสมบท มีศาสนิกชนอยู่ในฐานะอุบาสกอุบาสิกาทำบุญตักบาตรเป็นนิจ มีพระสงฆ์อยู่ในฐานะนักสังคัมสังเคราะห์ทาง การศึกษา การฟื้นฟูสุขภาพจิตใจ เป็นผู้กล่อมเกลาจิตวิญญาณ

2. ลักษณะเด่นของพระรัตนตรัยในฐานะอเทวนิยม เป็นศาสนาแบบอเทวนิยมโดยไม่ถือเทพบันดาล ไม่หวังพึ่งอาศัยสิ่งที่เหนือธรรมชาติเข้ามาช่วย มุ่งปฏิบัติด้วยตนเองและการปฏิบัติจะต้องเข้าถึงความหลุดพ้น ตามหลักอริยสัจที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ โดยสามารถจำแนกลักษณะย่อยของด้านนี้ ดังนี้

2.1 ศาสนาแห่งอเทวนิยม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาอเทวนิยม เกิดขึ้นในท่ามกลางศาสนา เทวนิยมในอินเดีย ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาเชนและลัทธิอื่น ๆ ในบรรดาศาสดาและเจ้าลัทธิ ของอินเดียโบราณต่างมีแนวคิดความเชื่อในเรื่องพระเป็นเจ้าว่า เป็นผู้สร้างโลก จักรวาล มนุษย์และสัตว์ล้วน เป็นไปตามลิขิตของพระเป็นเจ้า ดังนั้น สรรพชีวิตจึงมีหน้าที่จงรักภักดีและทำพิธีกรรมบวงสรวงต่อพระเป็นเจ้า แต่พระพุทธศาสนาปฏิเสธความเชื่อนี้เพราะเน้นศักยภาพของมนุษย์ที่จะพัฒนาตนเองได้

2.2 ศาสนาแห่งมนุษยนิยม พระพุทธศาสนามีลักษณะศาสนาแนวมุขนิม คือ การพ้นทุกข์ได้ด้วยการปฏิบัติของตน ไม่ใช่เทพบันดาลให้พ้นทุกข์ได้ แต่เป็นศาสนาแห่งการตรัสรู้ธรรมของพระพุทธเจ้าและเป็นผลผลิตจากการปฏิบัติของพระองค์เอง คือ รุ้อยาสัจด้วยพระองค์ที่ทรงประกาศไว้ว่า ได้บรรลุถึงความสุขหรือความดีของชีวิตด้วยความสามารถของพระองค์ในฐานะมนุษย์ คือ ทรงเป็นพระอรหันต์ผู้หมดสิ้นกิเลสอาสวะทั้งหลายด้วยวิธีการแห่งปัญญา ทรงมีพระปัญญาคณอย่างสมบูรณ์ เป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เกิดปัญญาที่ทำให้พระองค์ทรงเห็นความจริงและชีวิตตามกฎแห่งไตรลักษณ์ เมื่อทรงทราบแล้วได้ทรงแนะนำให้ชาวโลกได้ปฏิบัติตามวิถีที่พระองค์ได้ทรงค้นพบ คือ สอนให้มนุษย์มีความเชื่อมั่นในการกระทำของตนจนนำไปสู่ความดีงามโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งสิ่งอื่น

2.3 ศาสนาแห่งการปฏิบัติทางสายกลาง พระพุทธเจ้าใช้วิธีปฏิบัติตนเพื่อพ้นทุกข์ จากการเริ่มบำเพ็ญทุกกรกิริยาเป็นเวลา 6 ปี แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ จึงละทิ้งวิธีการดังกล่าวแล้วหันมาปฏิบัติตามทางสายกลาง ด้วยการละการปฏิบัติตามทางสุดโต่ง 2 สาย จึงได้บรรลุถึงความพ้นทุกข์ เป็นพระพุทธเจ้าผู้ค้นพบอริยสัจ 4 ประการ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีพระไตรรัตน์ทำหน้าที่รู้ ตื่น เบิกบาน พระธรรมทำหน้าที่สัมมาปฏิบัติ พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นต้นแบบดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง โดยพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับปัญญามากกว่าศรัทธา แต่อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาจะกล่าวถึงเรื่องศรัทธาที่อยู่ในกระบวนการหรือกระแสที่ก่อให้เกิดปัญญาเท่านั้น ศรัทธาที่อยู่ในฐานเป็นจุดเริ่มต้นที่ก่อให้เกิดปัญญาขั้นสูงและเชื่อมั่นในศักยภาพของตนว่า สามารถทำได้

2.4 ศาสนาแห่งธรรมชาติ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแนวธรรมชาติโดยมีความเชื่อว่า ความจริงบนโลกและชีวิต ตลอดถึงสรรพสิ่งที่อยู่บนโลกนี้ไม่มีผู้สร้างผู้บันดาลให้เป็นไป ไม่มีสิ่งที่จะอำนาจอยู่เบื้องหลังของปรากฏการณ์ของทุกสิ่ง แต่สรรพสิ่งเป็นไปหรือเคลื่อนไหวไปได้อย่างมีระเบียบเพราะเป็นไปตามกระบวนการหรือกฎของธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นโลกของวัตถุ (รูปธรรม) หรือโลกของจิตใจ (นามธรรม) สิ่งเหล่านี้ คือ ความเป็นจริงที่จะดำเนินไป แต่ทุกสิ่งเป็นไปอย่างมีระเบียบกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติของตัวมันเอง และอยู่ในลักษณะที่อาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น กระบวนการเกิดขึ้นเหล่านี้สามารถระบุสาเหตุได้ (เหตุผลนิยม) สามารถตรวจสอบได้ว่า มีลักษณะเป็นอย่างไร ลักษณะธรรมดาเหล่านี้มีอยู่ในธรรมชาติก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบแล้วนำมาบอกสอนชาวโลกให้รู้ตาม

3. ลักษณะเด่นแห่งพระไตรรัตน์ในฐานะปรัชญา การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะเด่นของพระพุทธศาสนากับปรัชญา เพื่อให้ทราบชัดว่า พระพุทธศาสนาที่ใช้พระไตรรัตน์เป็นแกนกลางกับปรัชญานั้นต่างกันอย่างไร คือ พุทธปรัชญาเป็นระบบของปรัชญาตะวันออก รวมถึงปรัชญาที่มุ่งแสวงหาความจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิตเช่นเดียวกับปรัชญาตะวันตกที่มีข้อแตกต่างกัน เพราะปรัชญาตะวันตกมุ่งแสวงหาความจริงหรือข้อเท็จจริงเพียงอย่างเดียว โดยไม่พยายามที่จะปฏิบัติตนเพื่อให้เข้าถึงความจริงที่ได้แสวงหา ฉะนั้น นักปรัชญาตะวันตกอาจดำเนินชีวิตไปในทางตรงกันข้ามกับแนวความคิดทางปรัชญาของตนก็ได้ อีกอย่างหนึ่ง ปรัชญาตะวันตกส่วนใหญ่ไม่เกี่ยวกับศาสนา คือ แยกออกเป็นคนละส่วนกับศาสนา ส่วนปรัชญาตะวันออกไม่อาจแยกออกจากศาสนาได้เด็ดขาด ทั้งนี้ เพราะนักปรัชญาตะวันออกมุ่งแสวงหาความจริงและพยายามที่จะปฏิบัติตามวิธีการที่กำหนดขึ้นเพื่อเข้าถึงความจริงนั้น ๆ ดังนั้น ปรัชญาตะวันออกจึงเป็นปรัชญาชีวิต เพราะแนวความคิด

ทางปรัชญาที่คิดค้นขึ้นมานั้นได้นำมาใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน (Way of Life) ด้วย โดยลักษณะดังกล่าวนี้ ปรัชญา กับ พระพุทธศาสนา จึงแยกออกจากกันได้อย่าง ไม่เหมือนปรัชญาตะวันตกที่มีรากฐานของวิทยาศาสตร์ ส่วนปรัชญาตะวันออกโดยทั่วไปได้กลายมาเป็นรากฐานของศาสนาดังเช่นพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนากับปรัชญาจึงลักษณะพิเศษที่สามารถยกมาเปรียบเทียบให้เห็นเป็นประเด็นต่อไปนี้

1) พระพุทธศาสนา มุ่งแสวงหาความรู้เกี่ยวกับรูปแบบวิถีทางและอิทธิพลของตนที่มีต่อชีวิต และสังคมรวมทั้งการตีความหลักคำสอนต่าง ๆ พยายามตอบปัญหาพื้นฐานที่เกี่ยวกับชีวิต โดยการยึดหลักศรัทธาเป็นหลักเป็นพื้นฐาน ส่วนปรัชญา มุ่งแสวงหาการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อพยายามเข้าใจตนเองและโลก โดยอาศัยเหตุผลเป็นหลักการและจุดยืนในการมองปัญหาต่าง ๆ

2) ปรัชญา มุ่งแสวงหากฎทั่วไป ซึ่งเป็นบรรทัดฐานของมนุษย์โดยทั่วไป ส่วนพระพุทธศาสนา ไม่ได้มุ่งแสวงหากฎทั่วไปเหมือนปรัชญา แต่เป็นการแสวงหาความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาพื้นฐานอันมีลักษณะเป็นนามธรรม สัมพันธ์กับประสบการณ์ชีวิต ซึ่งย่อมแตกต่างกันไปตามกาลเวลาและสถานที่

3) พระพุทธศาสนา ไม่ได้ใช้เหตุผลอย่างเดียวนำมาอธิบายประสบการณ์ของชีวิต แต่อาศัยความงาม อารมณ์และความรู้ความศรัทธามาเป็นองค์ประกอบเพื่อที่จะเข้าใจในหลักธรรมของศาสนา ส่วนปรัชญา มิได้แสวงหาความชื่นชมและความงามในตัวของมันเอง แต่เป็นการตรวจสอบ ทบทวน ไตร่ตรอง วิจารณ์ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเกิดความชื่นชมและความงามควบคู่ไปด้วย

4) พระพุทธศาสนา มุ่งที่จะพิสูจน์ความจริง อันเป็นคำตอบเกี่ยวกับปัญหาของชีวิต ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตนในแต่ละศาสนา บางอย่างอาจจะสอดคล้องกันกับวิธีการ กฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์ แต่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ในทุกกรณี เพราะพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องความเชื่อต่อสิ่งที่อยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ แต่ปรัชญาพยายามหลีกเลี่ยงการพิสูจน์ตามแบบวิทยาศาสตร์ คงมุ่งแต่ค้นคว้าหาคำตอบ คือปัญหาที่เกิดขึ้นอาจเป็นเพียงคำอธิบายเบื้องต้น ซึ่งอาจได้รับการพิสูจน์โดยกาลเวลาอยู่แล้ว

5) พระพุทธศาสนา ยึดมั่นในเรื่องคุณค่าและข้อเท็จจริง เพราะทำให้การปฏิบัติตามหลักธรรมมีความหมาย แต่ปรัชญา มีปัญหาเรื่องคุณค่าและข้อเท็จจริงของบทบาทแตกต่างกัน กล่าวคือ พุทธอภิปรัชญาเกี่ยวข้องกับความจริงสูงสุด พุทธญาณวิทยาเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงในการแสวงหาความรู้ พุทธจริยศาสตร์เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับเรื่องของคุณค่า แต่ละประเภทของปรัชญาจะเน้นบทบาทของคุณค่าไม่ตรงกัน

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ปรัชญาเน้นแนวคิด ทฤษฎีและแสดงหลักการที่สมเหตุสมผล ไม่เน้นความเชื่อที่ไร้เหตุผล ซึ่งสอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาที่สอนให้เชื่ออย่างมีเหตุผล แม้ในคำสอนของพระพุทธเจ้าเอง หากไม่ได้ตรวจสอบให้ถูกต้องตามหลักเหตุผลด้วยประสบการณ์ของตนเอง ก็อย่าเพิ่งเชื่อตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ต่อเมื่อประจักษ์แจ้งทุกอย่างว่า เป็นไปตามเหตุปัจจัยจึงค่อยเชื่อตามว่า คำสอนนั้นสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ถูกต้องได้อย่างแท้จริง

4. ลักษณะเด่นของคำสอนแห่งพระไตรรัตน์ที่ไม่ขัดแย้งกับวิทยาศาสตร์ ในฐานะที่พระพุทธศาสนาประกาศตัวว่าเป็นสังคมนิยม คือ คำสอนที่เสนอเรื่องของความจริงจึงมักจะถูกตั้งคำถามเสมอว่า มีความขัดแย้งหรือสอดคล้องกับวิทยาศาสตร์หรือไม่เพียงใด ในเรื่องนี้มักได้รับการอธิบายจากปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาว่า พระพุทธศาสนามีลักษณะไม่ขัดแย้งกับวิทยาศาสตร์แต่อย่างใด โดยให้ทัศนคติต่อเรื่องนี้ว่า พระพุทธศาสนากับ

วิทยาศาสตร์มีความเหมือนกันในบางแง่ เช่น มุมมองการศึกษาธรรมชาติและพยายามในการเข้าถึงกฎของธรรมชาติ รวมถึงความศรัทธาที่คล้ายคลึงกัน คือ มองว่า กฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่แน่นอนย่อมเป็นไปตามเหตุปัจจัย

วิธีการฟังพระรัตนตรัยตามหลักพระพุทธศาสนา

พระเทพ ปิยสีโล (ฟังทองคำ) และศิริโรจน์ นามเสนา (2568: 339-343) ได้กล่าวถึงแนวคิดของพระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ) และพระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต) ซึ่งทั้งสองรูปได้กล่าวถึงวิธีการฟังพระรัตนตรัยตามหลักพระพุทธศาสนา ตามลำดับความสำคัญก่อนหลังที่สอดคล้องกับจริตของคน ดังนี้

1. ฟังรู้ความรู้ในพระรัตนตรัย การฟังพระรัตนตรัยนั้น มีวิธีการและกระบวนการในการเข้าถึงที่ถูกต้องตามลำดับความสำคัญก่อนหลังสอดคล้องกับจริตของคน ดังนี้

1.1 รู้พระรัตนตรัยในสัมมาทิฐิ การฟังพระรัตนตรัยต้องอาศัยกระบวนการฟัง โดยมีสัมมาทิฐิเป็นเบื้องต้นก่อน เปรียบดังแสงไฟฉายที่ต้องส่องนำทาง สอดคล้องกับคำว่า พุทธะ พุทธโ ที่หมายถึงความรู้ ตื่น เบิกบาน ตามแนวพุทธภาวะ (พุทธโ) การรู้นี้เป็นบูรพภาคการศึกษาที่ต้องมีกัลยาณมิตรผู้คอยชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง อาศัยเรียนรู้สังคัมเป็นลักษณะเดียวกับสัมมาทิฐิ ข้อแรกของอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ แต่ปัญหาว่า ทำไมจึงต้องขึ้นต้นด้วยสัมมาทิฐิ ก็เพราะว่า เมื่อเข้าใจถูกต้องแล้วว่า นี่เป็นกุศล นี่เป็นธรรม นี่เป็นอกุศล ก็ย่อมปรับทิศทางให้ถูกต้อง

1.2 รู้ความสำคัญของพระรัตนตรัยในฐานะไตรสรณคมน์ ไตรสรณคมน์ แปลว่า การเข้าถึงที่พึ่งอันประเสริฐ เป็นเครื่องระลึกที่จะรักษาเพื่อให้รู้และเข้าใจความจริงของสรรพสิ่งตามที่เป็น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้อยู่ 4 ซึ่งเป็นความจริงของธรรมชาติ ทำให้พระองค์เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นสัพพัญญู เป็นโลกวิทู เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

1.3 รู้ความสำคัญของพระรัตนตรัยในฐานะที่พึ่งอันประเสริฐ พระรัตนตรัยเป็นองค์รวมของคำว่า พระพุทธศาสนา ที่เกิดจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่ค้นพบสัจธรรมด้วยญาณ ปัญญา วิชชา ดังแสงสว่างส่องความมืดที่กำจัดจนหมดสิ้นไปจนปรากฏเห็นธรรม คือ ความรู้ ความจริง ความดี ความสามัคคี ความรัก ความเมตตา ความสันติของชาวโลก คำว่า พระพุทธศาสนา มีคำ สอนรวมลงคำว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ดังนั้น トラバใดที่เป็นชาวพุทธก็จำเป็นต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ การศึกษาอยู่ตราบนั่น จึงจะเข้าข่ายระบบการศึกษาของไทยว่า ศึกษาตลอดชีวิต

1.4 รู้พระรัตนตรัยในฐานะแกนกลางของพระพุทธศาสนา หลายศาสนาเมืองค์ประกอบแกนกลางของศาสนา เช่น ศาสนาคริสต์ จะมีพระบิดา พระบุตร พระจิต ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีพระพรหม พระวิษณุ พระศิวะ ส่วนพระพุทธศาสนามีพระรัตนตรัย องค์ประกอบสำคัญของพระพุทธศาสนาตามที่พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ) ได้กล่าวว่า พุทธศาสนิกชนต้องถึงพระรัตนตรัยเป็นกิจแรก เป็นแกนกลางในฐานะพระพุทธรัตนะ โดยพระพุทธเจ้าทรงสอนให้เราประพฤติปฏิบัติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย

2. พึงความสำคัญในพระรัตนตรัย ความสำคัญของผู้ที่พึงพระรัตนตรัยจำเป็นต้องรู้และเข้าใจในสิ่งต่อไปนี้

2.1 เห็นความสำคัญต่อคุณสมบัติ คำว่า อุบาสก แปลว่า ผู้เข้าใกล้พระรัตนตรัยหรือคนใกล้ศาสนา สมณานามนี้ตั้งให้สอดคล้องกับอุปนิสัยหรือคุณสมบัติของคนนั้น ในสมัยพุทธกาลมีพ่อใจบุญคนหนึ่งนามว่า สุทัตตะ แปลว่า ให้ดีแล้ว เขาเป็นคนซึ่งสารผู้ที่ประสบทุกข์จึงตั้งโรงทานขึ้นเพื่อบริการอาหารน้ำดื่มแก่คนอนาถาทั้งหลาย ด้วยอุปนิสัยเช่นนี้จึงได้รับสมณานามว่า อนาถปิณฑิกเศรษฐี แปลว่า เศรษฐีผู้ให้อาหารแก่คนอนาถา

2.2 เห็นความสำคัญของพระรัตนตรัยต่อสังคม ปัจจุบันสภาพแวดล้อมของสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไป จิตใจก็เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาศักยภาพของประชากรให้มีคุณภาพทั้งด้านกาย ปัญญา และจิตใจ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำพาประเทศไปสู่ความมั่งคั่งและสันติสุขที่แท้จริงได้ ดังนั้นการพัฒนาคนโดยเฉพาะเรื่องจิตใจ การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเป็นบทบาทที่สำคัญที่พระพุทธศาสนาต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้าน 1) กายภาวนา แปลว่า พัฒนากาย ให้มีสุขภาพอนามัยดี แสวงหาความรู้ 2) ศิลภาวนา แปลว่า พัฒนาศิลปะพฤติกรรมปฏิบัติตนเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่น มีระเบียบวินัย 3) จิตภาวนา แปลว่า พัฒนาจิต ให้มีคุณธรรม มีสมรรถนะจิตที่มีความสามารถ และมีสุขภาพจิตดี สดชื่นร่าเริงปลอดโปร่ง 4) ปัญญาภาวนา แปลว่า พัฒนาปัญญา คือ พัฒนาความรู้ความเข้าใจให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง ใช้ความรู้แก้ปัญหาทำให้เกิดประโยชน์สุขได้

2.3 เห็นความสำคัญของพระรัตนตรัยต่อศาสนา พระพุทธศาสนามีความโดดเด่นแตกต่างจากศาสนาอื่นตรงที่คำสอนในพระพุทธศาสนาเริ่มจากการพิจารณาตัวเองเป็นเรื่องที่สำคัญ จากนั้น ต้องรู้จักบริหารกายและใจให้ติดตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่สำคัญต้องเอาชีวิตเป็นเดิมพันในการศึกษาและปฏิบัติตามคำสอน โดยมุ่งที่จะแก้ไขข้อบกพร่องของตนเองและดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องทั้งในปัจจุบันและในภพชาติเบื้องหน้า

2.4 เห็นความสำคัญของพระรัตนตรัยต่อการพัฒนาประเทศ ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า การพัฒนาจะต้องดำเนินไปอย่างรอบด้านทั่วถึง ไม่ใช่มุ่งพัฒนาแต่เพียงด้านวัตถุอย่างเดียว แต่ต้องหันมาเน้นด้านการพัฒนาคน คือ การพัฒนาที่จิตใจให้มีคุณธรรมจริยธรรม รวมไปถึงด้านของสุขภาพจิต ซึ่งการพัฒนาคนโดยสาระ ก็คือ การศึกษาที่เรียกว่า ศึกษา หรือไตรสิกขา อันเป็นองค์รวมของการพัฒนาชีวิตที่ดี คือ 1) ต้องพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (ธรรมชาติ วัตถุ สิ่งของเทคโนโลยี) และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ที่เรียกว่า ศิล 2) การพัฒนาภาวะจิต ทั้งด้านคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพ ให้เป็นจิตใจที่ดีงาม เข้มแข็ง ที่เรียกว่า สมาธิ 3) การพัฒนาปัญญา ให้รู้เข้าใจตามความเป็นจริงสามารถแก้ไขปรับปรุงทุกอย่างได้อย่างถูกต้อง ไปจนถึงการหลุดพ้นจากปัญหา ที่เรียกว่า ปัญญา

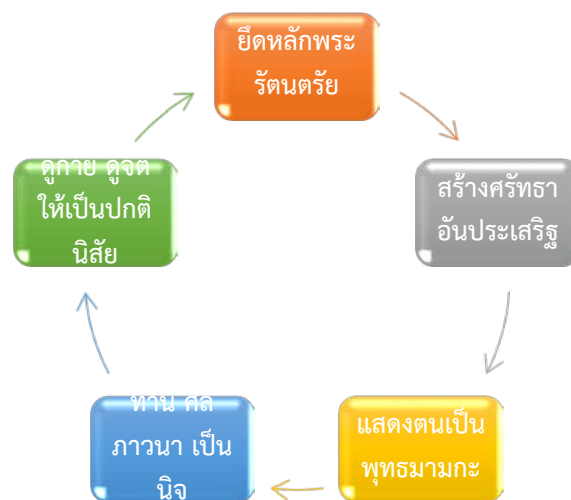
3. พึงความเชื่อในพระรัตนตรัย ความเชื่อในพระพุทธศาสนามาจากคำว่า ศรัทธา ที่หมายถึง ความเชื่อในพระพุทธคุณ 9 ประการ พระธรรมคุณ 6 ประการ และสังฆคุณ 9 ประการ หลักความเชื่อมี 4 ประการ คือ 1) กัมมสัทธา เชื่อกรรมและกฎแห่งกรรมว่า มีจริง 2) วิปากสัทธา เชื่อวิบากหรือผลของกรรมว่า มีจริง 3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่า สัตว์มีกรรมเป็นของตนและต้องรับผิดชอบวิบากกรรมของตน 4) ตถาคตโพธิสัทธา

เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อมั่นในพระตถาคตว่า ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2554: 26-28) นอกจากนี้ ยังหมายถึง ความเชื่อที่ว่า พระรัตนตรัยเป็นสรณะอันประเสริฐ กล่าวคือ พระพุทธเจ้าเป็นสรณะเพราะทรงจัดภัยแก่สรรพสัตว์ด้วยการสอนให้ตั้งอยู่ในสิ่งที่ประโยชน์และป้องกันมิให้ตกอยู่ในสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์ พระธรรมชื่อว่า เป็นสรณะ เพราะทำให้ผู้ปฏิบัติข้ามพ้นความทุกข์และประสบความเข้มแข็งใจอันเกิดจากการปฏิบัติ พระสงฆ์ชื่อว่า เป็นสรณะ เพราะเป็นผู้ถ่ายทอดคำสอนและผู้อุปถัมภ์บำรุงย่อมได้ประสบผลอันไพบูลย์

4. ฟังการเข้าถึงพระรัตนตรัยของชาวพุทธด้วยภาวนา ในที่นี้ หมายถึง การทำวัตรสวดมนต์ จัดอยู่กลุ่มพิธีกรรมอันเป็นกิจวัตรประจำวันของพระสงฆ์หรือชาวบ้าน เป็นวิธีการหนึ่งในการเข้าวัดและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยต่อไป กล่าวคือ เมื่อชาวพุทธได้ประสบทุกข์ภัย เกิดไฟไหม้บ้าน น้ำท่วม ถูกคดโกง ถูกทำร้าย ประสบเคราะห์กรรม ก็จะเข้าวัดฟังธรรม ร่วมทำวัตรสวดมนต์เข้าเฝ้ากับพระสงฆ์ อันจะก่อให้เกิดอานิสส ทำให้คลายทุกข์บางอย่างไปได้และเป็นการเจริญกรรมฐานอย่างหนึ่ง ทำให้จิตเป็นสมาธิ และพัฒนาให้เกิดปัญญาเห็นโทษภัยของชีวิตตามกฎไตรลักษณ์ได้

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ในการนำหลักพระรัตนตรัยมาประยุกต์ใช้ในองค์กรเพื่อสร้างสังคมแห่งความสุข ได้แก่ การศึกษาแนวทางปฏิบัติอย่างถ่องแท้ของพระพุทธศาสนาจากตำราและพระสงฆ์ เพื่อสร้างศรัทธาให้เกิดอย่างเหมาะสม จากนั้น แสดงตนเป็นพุทธมามกะ คือ การยอมรับนับถือพระรัตนไตรเป็นที่พึ่งและนำหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างถูกต้องเหมาะสม โดยการพิจารณากายและจิต หมั่นสำรวจพฤติกรรมของตนเองเพื่อดูความไม่เหมาะสมของจิตในการคิดสิ่งต่าง ๆ แล้วนำมาพิจารณาถึงความเหมาะสมในการปฏิบัติบนพื้นฐานของทาน ศีล ภาวนา ที่ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติโดยการรักษาศีล 5 ดังภาพ 1 ต่อไปนี้

ภาพ 1 การนำหลักพระรัตนตรัยมาประยุกต์ใช้ในองค์กรเพื่อสร้างสังคมแห่งความสุข

สรุป

การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพระรัตนตรัยเพื่อการนำหลักพระรัตนตรัยมาประยุกต์ใช้ในองค์กรเพื่อสร้างสังคมแห่งความสุขมีลำดับขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สร้างศรัทธาอันประเสริฐ การถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง เป็นสรณะ ต้องสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้น มีความเชื่ออย่างถูกต้องตามแนวทางของพระพุทธศาสนาก่อนและนำมาปฏิบัติตามความเชื่อ คือ เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่ออย่างมีเหตุ และเชื่อผลของการปฏิบัติว่าทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 แสดงตนเป็นพุทธมามกะ คือ การยอมรับนับถือพระรัตนไตรเป็นที่พึ่ง เป็นสรณะ เพื่อนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างถูกต้องเหมาะสม การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ยึดถือแนวทางปฏิบัติโดยการรักษาศีล 5 อย่างเสมอดันเสมอปลาย

ขั้นตอนที่ 3 ทาน ศีล ภาวนา ยึดถือแนวทางปฏิบัติโดยการรักษาศีล 5 อย่างเสมอดันเสมอปลาย การให้ทานตามกำลัง และการอภัยทาน คือ ทานอันยิ่งใหญ่ พร้อมกับการมั่นสวามนต์เจริญภาวนา แผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย

ขั้นตอนที่ 4 การพิจารณาการพิจารณาจิต หมั่นสำรวจพฤติกรรมของตนเอง พิจารณาอาการของจิต เพื่อดูความไม่เหมาะสมของจิตในการคิดสิ่งต่าง ๆ แล้วนำมาพิจารณาถึงความเหมาะสมในการปฏิบัติบนพื้นฐานของทาน ศีล ภาวนา ที่ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติโดยการรักษาศีล 5 ตลอดกายสังขาร

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). *คู่มือการดำเนินงานเสริมสร้างศีลธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน*.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม.

คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *องค์กรคุณธรรม สร้างคนดี เพื่อสังคมดี*. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2568, จาก <https://nmpc.go.th/content/view?id=46>

บุญญาธิการ รอดคำ และคณะ. (2567). การบริหารองค์กรทางการศึกษา. *วารสารการบริหารการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์*. 2 (1-2), 44-57.

พระกฤษณรงค์ สนมมโน (มะลิแย้ม). (2565). *ศึกษาวิธีการพึ่งพระรัตนตรัยตามหลักพระพุทธศาสนา*.

วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพ ปิยสีโล (พึงทองคำ) และศิริโรจน์ นามเสนา. (2568). วิธีการพึ่งพระรัตนตรัยในชีวิตประจำวัน. *วารสารวิจัยวิชาการ*. 8 (2), 331-346.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551ก). *พุทธธรรม (ฉบับเดิม)*. กรุงเทพมหานคร: จันทรเพ็ญ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551ข). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 17.

พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วีรวิท คงศักดิ์. (2555). *คุณธรรมกับสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: แว่นแก้ว เอ็ดดูเทนเมนท์.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2541). *ความหมายแห่งรัตนตรัย*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2549). *หลักพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2554). *การนับถือพระรัตนตรัยของชาวพุทธ*, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.